

Д-р Володимир Залозецький.

АВТОРИТЕТИ В КРИВІМ ДЗЕКРАЛІ

З приводу статті „Ceterum censemus“

„До державного мужа треба мати довіря. Чесність у новочаснім світі в протилежності до XVIII-того століття є також найліпшою політикою, а не тільки етичним законом.

Макс Шелер.

Самозбережний інстинкт каже всім революційним рухам шукати історичного помазання та історичної легалізації, особливо в моментах, коли йде про вдержання революційних здобутків. Від провідника італійської новочасної революції має походити висказ, що в кермуванні державними справами не можна послугуватися людьми, що підчас захоплення влади боролися на барикадах, а ідеологи сучасної німецької революції нині вже шукають у минулім німецької історії за протоплястами своїх революційних змагань. Мартин Лютер стає хрестним батьком на полі релігійнім, а Густав III. Ваза, або Фридрих Великий протоплястами великих пангерманських здвигів.

Це канонізування на „нових святих“ революційних рухів, яке йде часто впарі з анатемізуванням інших історичних постатей, для даного руху неприємливих, в деяких випадках кінчається тим, що повстають цілком фальшиві й схиблені образи історичних постатей і їх ролі в життю даного громадського колективу, що громадянство дезорієнтується у властивій оцінці їх значіння та починає їх бачити в кривім дзеркалі схибленої історичної перспективи.

Ми далекі від того, щоб добачувати в недавно видрукованій статті Бориса Ольхівського „Ceterum censemus“ в журналі „Ми“ (кн. V. з 1936 р.), подібні свідомі тенденції. Культурний підхід до протилежних поглядів і передовсім спосіб того підходу треба відмітити як наскрізь радісне явище в обставинах нашої, на жаль, такої здичавілої публіцистики. Маємо тільки кілька сутніх застережень щодо навітлення ролі й значіння ідей Вячеслава Липинського, бо вони якраз є темою міркувань автора свого роду полеміки з книжкою Василя Кучабського: „Значіння ідей Вячеслава Липинського“.

Всупереч Кучабському — Б. Ольхівський відкидає образ творчої органічної цілоти ідей В. Липинського і переводить секцію його творчости на добру й злу. Отже, на думку Б. Ольхівського, Липинський як історик це одне — Липинський як політик і мислитель це друге. І наскільки Липинський був добрий, позитивний та творчий як історик, головню як автор клясичної „України на переломі“, настільки Липинський є злий як доктринер, як реальний політик у своїх „Листах до Братів-Хліборобів“.

Далі Б. Ольхівський ближче прецизує ті „хиби і помилки“ автора „Листів“. „Ігноруючи умовини нинішних часів“, він видвигнув

поняття „войовників-продуцентів“ і зідентифікував ту свою доктрину з панованням поміщицької кляси в Україні. Всі дальші похибки впливають із тієї кардинальної, а саме ці, що він закликав українське громадянство гуртуватися навколо невідповідної постати Скоропадського, що узагальнював прихильність до української державної ідеї колишньої шляхти чи новітнього поміщитва, що ідея самостійности України була під кінець життя у нього затемнена нежиттєздатним ідеалом „співжиття трьох Русей“, поруч із іншими деякими проявами зневіри та песимізму, що проповідував толеранцію до москвофільства й байдужість до української справи „войовників-продуцентів“.

Не нові це закиди, бо ними від самих початків противники ідей Вячеслава Липинського хотіли затемнити, ослабити, або й понизити вартість його творчости, що глибоко врзується в українську душу. Також не новий і поділ на „доброго, приємливого“ та на „злого — неприємливого Липинського“, бо практикували такий поділ найгірші фальсифікатори його ідей з табору б. г. Скоропадського.

Але тому, що автор наведеної статті видвигає чимало позитивних сторін ідей Липинського і хотів би, щоб у їх атмосфері, їх „кліматі“, легше розпростерла крила нова могутня історична індивідуальність — ми хотіли б звернути увагу на суцільність і одностайну органічність тієї могутньої Постати, що наче дуб росла, кондензуючи в собі всі животворні соки української землі, і завершилася на непривітній почві — пустарі, в самотній висоті.

Органічна прикмета консервативного способу думання це вміння відчувати в теперішнім минуле й на тій основі будувати будуче. Віднайти органічний живий звязок між статикою минулого, динамікою сучасного й синтезою — образом обох у будучині намагався творчий консерватизм все, від коли людське громадянське життя виявилось в політичних формах.

І на тім образі — синтезі грядучого ладу в Україні спирається ціла творча та запліднююча політична думка Липинського. Вона власне відзначається органічністю, т. зн. вона не має нічого спільного з інтелектуалістичним, абстрактним та від космосу відірваним способом думання, а виростає з глибокого сутнього відчужання ґрунту, кляси, краю, народу і його органічного історичного розвою. Твори Липинського ділають як якісь елементарні явища якраз силою своєї універсальної космічности, відчужанням цілости звязку з усесвітом. На тому напр. спирається характер глибокого дуалістичного світогляду Липинського в протилежності до нині поширеного ідеалістичного чи матеріалістичного монізму.

Тільки механічний спосіб думання може ділити Липинського на „доброго“ історика й „злого“ політика та мислителя. На ділі одно вжиться найгісніше з другим, одно впливає природно з другого. Історія рідного краю, яку Липинський не тільки знаменито знав, але своєю незвичайно сензитивною душею глибоко

відчував, була точкою виходу і zarazом великим досвідним полем, на яким, як він сам залюбки повторював, „верифікувалися“, себто справджувалися політичні ідеї. Тому власне між „історією“ й „політикою“ Липинського є найтісніший органічний зв'язок.

Інтуїтивно відчуваючи державнотворчі потуги в Хмельниччині, а особливо ролю тієї козацько-шляхетської верстви, що розбурханій стихії дала державну ідею, Липинський опрокинув народовецьку історіософію, що в Хмельниччині добачувала тільки бунт неопанованих ніякою вищою ідеєю народніх мас. Отже „аристократичний етос“ Липинського це не якась абстрактна — інтелектуалістична конструкція, а реальними фактами провірений історичний досвід. І на тім же самісенькім досвіді сперте його поняття „войовників-продуцентів“, що так вражає Б. Ольхівського. Бо так, як реальні козацькі державні пляни були сперті на типі „войовника — продуцента“, якого клясичним представником був сам Богдан Хмельницький, так і на установлення аналогічної, але до нинішних відносин пристосованої, верстви „войовників-продуцентів“ може спиратися реальна, а не фіктивна, паперова, чи тільки в уяві „ідеольогів“ існуюча українська державність — і... не тільки українська, але й всяка інша.

Також зовсім невиправданий є погляд, що ця ідея „войовника-продуцента“ не є пристосована до нинішних умовин життя. Липинський передовсім ніколи не ідентифікував із верствою „войовників-продуцентів“ поміщицьку клясу, а тільки, відповідно до змінених нинішних умовин продукції, всі ці верстви, що нині цей тип у силі з себе видати, отже так само робітничу, селянську та промислову клясу. Власне на гармонійній співпраці тих продукуючих фундаментальних кляс побудована його ідея клясократичної трудової монархії. Що ця ідея не є якимсь відсталим петрефектом, як це думає п. Ольхівський, про це може свідчити ідеольог французького синдикалізму Жорж Сорель, що з робітничої кляси хотів зробити той сам тип „войовника-продуцента“, що Липинський, а його розв'язки соціальних питань хіба ніхто не буде підозрівати в ретроградності або зацофаності. Зрештою, у всіх повоєнних суспільних рухах, що звертаються проти ліберальної демократичної системи, питання нової провідної верстви стає одною з найпекучіших справ політично-державного життя. Вказує це на гостро актуальне значіння ідей „Листів до Братів Хліборобів“, які в інтуїтивно-візіонерській відчуттю образу „Трудової Монархії“ кинули проєкцію будучого устрою, що його початки де-не-де тільки що починають кильчитися.

А найважніше це, що державна ідея „Листів до Братів Хліборобів“ має передовсім універсальне значіння. В. Липинському йшло про те, щоб видвинути деякі вічні державнотворчі явища, що все в історії повторяються, а не про пусту й по суті безсесовну регабілітацію тільки одної верстви.

Коли порівняти напр. середньовічний устрій окцидентальної Європи, спертий якраз на типі „продуцента войовника“, й на тім, що з того устрою випливає, тобто на органічній, єрархічно

в станах угрупованім суспільнім тілі, на природній селекції найліпших громадянських типів, на законності та маєстатичності, коли порівняти взагалі цілість персоніфікуючої монархічної влади та перепоєні ще християнським етосом окцидентальні народи — з нинішньою матеріальною й моральною руїною — тоді зникає острах перед устроєм „продуцентів-войовників“. Нинішні ліберально-демократичні устрої зуміли тільки ще доруйнувати ці фундаменти колись могутньої й суверенної та внутрішнім етичним законом сильної окцидентальної Європи, або цілковитим розпошенням органічних підвалин законности приготувати ґрунт до бруталних диктатур, що ось силою п'ястука женуть розпорошену, всілякого людського достоїнства позбавлену юрбу на смертельний танець самовинищування і тим колись цвітучі гори — культури Європи переменяють в азійські пустарі.

Не бачимо переконливої льогіки в такім невмінню чи нехотінню погодити державний устрій „войовників-продуцентів“ у сучасних формах — із новочасними ідеями політично-громадянського життя. Навпаки, в візії нового порядку річей, що його Липинський відчув і передбачив своєю геніяльною інтуїцією, находимо шлях уздоровлення й обновлення знеможеного, розбитого, зневіреного та найабсурднішими гаслами здезорієнтованого окцидентального людства, може навіть цілої білої раси.

Супроти тих величних та універсальних плянів уздоровити повоєнне людство, що в них вихідною точкою є обновлення власного розложеного й здеморалізованого громадянства, дрібними видаються закиди, що Липинський у центрі своєї ідеї поклав вимогу гуртуватися довкола особи П. Скоропадського. По перше, особа Скоропадського займає дуже мале місце в політичній ідеології Липинського; по друге, він вимагав, щоб переродилося не тільки ціле громадянство, але з ним і той, хто це громадянство мав персоніфікувати. Факт, що тієї особи не вдалося переродити не є ще ніяким доказом, що політична ідея сама по собі є нежиттєздатна; — а по третє, сам творець гетьманського руху, побачивши свою тактичну, а не сутню, похибку, ще за життя проречисто остеріг перед нею українське громадянство.

Не новий є також закид, що Липинський ідею державної самостійности України під кінець життя затемнив нежиттєздатним ідеалом „співжиття трьох Русей“.

Щоб опрокинути ці поверховні закиди, що нехтують цілістю політичної концепції Липинського, вистане навести з „Листів до Братів Хліборобів ось такі місця: „Федерація для недорозвиненої нації означає завжди факт, що національна аристократія абдикує зо своїх прав та обовязків; що вона не вміє сама дати собі раду зо своїми пасивними масами; що вона не в стані сама, без чужої допомоги правити ними; що вона не має сили зорганізувати їх в окрему, незалежну націю. Отже коли ми хочемо бути нацією, ми мусимо здобути державну незалежність і мусимо відкинути всяку федерацію, бо федеративні гасла деморалізують зародки нашої аристократії, загрожують процесові її зросту, зміцнення

та внутрішньої консолідації. Тільки активною політикою в справах „Руського Сходу“ Україна зможе забезпечити собі — здобуте її власними силами — незалежне державно-національне існування“. (Стр. 329).

Отже тут бачимо становище зовсім протилежне до того, яке займає більшість полемічних українських концепцій, побудованих на „зовнішньо-політичних орієнтаціях“, з ціллю „визволити поневолену українську націю“. Липинський, навпаки, уважає націю не за поневолену, а за недержавну, яка внаслідок цього мусить покладатися не на поміч союзника, що поміг би їй визволитись із гнету чужоземної держави, а на витворення власної правлячої верстви, себто на кристалізацію власних сил.

Як виразно остерігав Липинський перед москвофільством, або якою іншою орієнтацією на чужі сили, про це свідчить інше місце „Листів“ : „Невласнодержавна — москвофільська політика „панських“ консервативних елементів — тобто тих елементів, що в данім часі посідатимуть владу і більшу культуру та матеріяльну силу на Україні, в найкращому разі може довести тільки до того, що замість них самих будуть вирізані їх діти або внуки“.

Чи ж би так могла писати людина, що проповідувала москвофільство?

Також не можна з органічного звязку ідей Липинського вивирати кілька фраз і — обертати їх проти нього, — бо Липинський зрозумілий є тільки з повноти та цілоти його світогляду. Тільки з повного засовання цілоти його органічного способу думання можна піднятися до всебічної оцінки його творчости. З цілоти у нього випливають частини, а не навпаки, з неповязаних частин цілість. В тім саме проявляється органічно-універсальний — а не механічний світогляд.

*

Дестилуючи політично-громадянський світогляд та історіософічні погляди Липинського й відкидаючи з нього все неприємне, іншими словами, зробивши з ідейної спадщини Липинського властивий „препарат“, автор статті „Ceterum censemus“ переводить деякі аналогії між революційними змаганнями Богдана Хмельницького й визвольними змаганнями придніпрянської інтелігенції в 1918 році.

Ті коректури й аналогії уважаємо за найслабші сторінки цілої полемічної статті. Треба би передовсім усунути всі державнотворчі моменти з історії Хмельниччини, які якраз видвигнув Липинський в „Україні на переломі“ (котру в іншій місці вихваляє автор, уважаючи Липинського великим істориком), треба б повернути знову до народовецької оцінки Хмельницького як „батька збунтованої козацької черні“ — треба б, іншими словами, звести державнотворчі моменти тієї доби до нуля, — щоб у тих рухах і в історичній особі, що той рух персоніфікувала, бачити аналогії до визвольної боротьби придніпрянської інтелігенції в 1918 р.

І коли та сама інтелігенція нині шукає легалізації своїх революційних змагань у минулім Україні, та вона мусить оглянутися за іншими протоплястами, що були б по своїй природі до них подібніші: без сумніву, кожній нації, що висвободжується, треба і Гарібальдіх і Кавурів — як нових незужитих енергій з долу, так і на старій традиції спертих, досвід і політичний розум персоніфікуючих старих провідників — але ніколи не можна один із тих типів переодягати в другий і робити з них... фальшиві легенди...

І помиляється автор згаданої статті, коли думає, що Липинський не добачував також деяких відємних сторін „революційного здвигу“ Хмельниччини. Перед бистрою аналітичною увагою Липинського історика й Липинського політика не скрилося, що синтеза революційности і консерватизму була навіть у Хмельниччині за слаба, щоб видати з себе тривалий фундамент під державність. „Коли б революційна козащина — каже він в „Листах“, що появилася по „Україні на переломі“ — прийняла була в поч. 1649 р. державні пляни місцевої консервативної шляхти і вищого консервативного духовенства та проголосила б була воєводу Адама Кисіля королем Руси, не було б кількалітньої пізнішої руїницької різни між українськими консерватистами і революціонерами; — Богдан Хмельницький не потребував би потім розпучливо змагатися, щоб недорізані останки тієї консервативної шляхти до українського державного будівництва назад притягнути і не потребував би для зміцнення авторитету своєї влади садовити в Києві московського воєводу. Держава наша не держалась би тоді тільки генієм Великого Гетьмана, — і династію Святополдичів — Кисілів, що спиралась би на місцеві консервативні сили, легше було б удержати при владі, ніж династію Хмельницьких. Самі революціонери без консерватистів, по своїй революційній природі, не є вірні навіть для своєї революційної влади і тому Наполєони та Кромвелі ніколи не були і не можуть бути основниками нових династій..“ (Стр. 431—432).

Невміння получить консерватизм із поступом у новітній історії України й усі трагічні перипетії з тим звязані отворили вільний шлях чужому окупантові...

Все це наявно вказує, що між державною ідеєю В, Липинського і його історичною наукою, між Липинським істориком і Липинським державником не має ніяких суперечностей — одно впливає консеквентно, льогічно та органічно з другого.

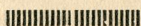
Стара політична мудрість твердить, що всі державні твори держаться тільки тими засобами, якими їх започатковано. Державні ідеї Липинського не творять під тим оглядом ніякого винятку. Не можна з них викидати весь сутній зміст, щоб творити протилежні тій суті ідеї та легенди.

Липинського треба воспринимати або в повноті його сутєвих ідей, або треба цю повноту відкинути. Всі інші шляхи, всі інші підходи не принесуть нікому користи, бо так як деякі рослини можуть рости, розвиватися та дозрівати тільки в від-

повідних підсоннях, а в інших карловатіють, нидіють або й гинуть, так само діється й з ідеями людськими: тільки відповідна температура душ людських причиняється до їх зросту — в іншій невідповідній вони завмірають або гинуть...

На скарловатілих ідеях не може виховатися тяжкою недугою недержавности побите громадянство, особливо в нинішніх часах, коли заломлюються надбаня тисячлітніх культур і коли серед загальних румовищ може безслідно пропасти все те, що не змогло ще виразно проявитись.

І в імя несфалшованого „*ius imaginum*“ українського громадянства треба ці, серед наших обставин дуже рідкі, ясні постаті великих реформаторів українського громадянсько-політичного життя зберігати в наших серцях чистими незатемненими жадними сказами. І на чесність та ідейність їх замірів треба чистою й ідейною вірою в їх діла та ідеї відповісти.

ХРОНІКА

Добрий почин у ділянці українського театрального мистецтва. Цього року перед Великодними святами наш край мав нагоду привітати вперше релігійну, християнську драму, виведену не по-дилетантськи, але справді фахово й по-мистецьки. Один із найліпших наших театрів під сучасну пору, ведений реж. Блавацьким зреалізував на своїй сцені „Голготу“, що її написав знаний уже театральний письменник Меріям-Лужницький на основі оберрамергавських пасійних гор та інших чужих страстних драм. Як літературно, так і театрално цей твір стояв на висоті свого завдання. Особливо ж слід підкреслити сценічну гру Блавацького, який зумів знайти властивий тон для відтворення такої надлюдсько важкої ролі, як роля Христа. „Голгота“ мала в краю незвичайно великий успіх — і коли б не деякі сценічні й технічні недотягнення, що є наслідком нашої сучасної театральної мізерії, то, головню завдяки грі Блавацького, цей твір був би мистецьким чином першорядної ваги. Але і так, як є, він надзвичайно багато причинився до морального підйому, без якого не покидав салі мабуть ніодин із соток тисяч глядачів по цілому краю. Як автор, так і режисер та головний актор добре прислужилися для величньої ідеї християнізації українського громадянства на всіх ділянках прилюдного і мистецького життя.

Взагалі за останні роки в нашому театральному житті маємо до занотування декілька хоч не все виховних, але все таки цікавих нових фактів — і незадовго постараємося їх належно освітлити в окремій синтетичній статті на цю тему.

